

RELIGIOOSSED ÕIGUSED ? INIMÕIGUSED JA KOHUSTUSED

Teie Ekstsellentsid, daamid ja härrad!

Alustaksin mõttega, mida väljendas paarsada aastat tagasi Taani filosoof ja teoloog Sören Kierkegaard, kes küsis retooriliselt: ?Kas Jumal oli humaanne s.t. kas ta pidas kinni inimõigustest, kui ta laskis oma poja Jeesuse risti lüüa?!? tänapäeval me võiksime sellele küsimusele selgelt vastata, et Jumal ei olnud humaanne; ja me teame ka seda, et kristliku Jumala või ükskõik millise religiooni Kõigekõrgema tegutsemine ei ole mõõdetav nende mõõdupuudega, mida inimesed endale või ühiskonnale kehtestavad. See aga tähendab seda, et religioossetele õigustele kohustustele, kogu religioossele eluhoiakule ei saa läheneda lihtsustatult, seda püüdes suruda tavapärasesse inimõiguste mõõdustikku. Seda mõisteti imehästi ka nõukogude totalitaarse süsteemi tingimustes, kus küll rangelt oli keelatud igasugune religioosne propaganda, s.t. oma usuliste veendumuste kuulutamine, kus aga samas seadus lubas ?rahuldada oma usulisi vajadusi?, ja seda nii individuaalselt kui ka kollektiivselt.

Ülalöelduga on juba selgelt väljendatud kaks pingete välja religioossete õiguste valdkonnas seoses inimõiguste küsimusega. Üks neist on seotud inimõiguste väärtustamisega religioossete hoiakute taustal. Ja teine on seotud õiguste ja kohustuste vahekorraga, mis tuleneb religioossetest maailmavaatest sõltumata selle konkreetsest sisust.

Esiteks, niisiis, küsimus üldinimlike õiguste ja religioonist tulenevate õiguste (või vähemalt selle, mida selles valguses õiguseks peetakse) vahekord. Niiöelda klassikaliseks aluseks nende hoiakute kujundamisel on apostel Peetruse sõnad kristliku kiriku kujunemise algaegadel, kui Peetrus ja Johannes seisavad süüdistatuna juutide Suurkohtu ees. Peetrus ütleb: ?Jumala sõna tuleb rohkem kuulda kui inimeste sõna?. Sellega on alus loodud nii keskaegsele arusaamale vaimuliku võimu primaarsusest ilmaliku võimu ees kui ka kõikidele fundamentalismi vormidele, mis tõlgendavad piibellikke ütteid üks-üheselt ega arvesta ei konteksti, milles nad ajalooliselt on lausunud või kirjutatud ega seda seost, milles nad tänapäeval kõlavad ja milliseid assotsiatsioone nad tekitavad. Küsimus ei ole antud juhul selles, milliseid fundamentalistlikke väiteid lugeda konservatiivseks püsiväärtuste viljelemiseks ja milliste puhul on tegemist ajaloolise anakronismiga, vaid selles, millises seoses on nad hetkel viljelevate humanistlike väärtustega ja kuidas neid teostada. Niiöelda krestomaatiliseks näiteks võib tuua suhtumist sõjaväeteenistusse. Fundamentalistlik tiib kristluses on sageli kõnelenud väeteenistuse sobimatusest kristlastele kuni relvade kättevõtmisest keeldumiseni ning totalitaarses ühiskonnas on sellega kaasnenud repressiivsed meetmed, kaasa arvatud vanglakaristus.

Aga fundamentalismi pea peale pööratud kujud on religioosne liberaalsus, mis liiga sageli kaasneb liberaalse maailmavaate ja eluhoiakutega niiöelda ilmalikes valdkondades. Selle äärmuslikuks vormiks on hääletamine rahva koosolekul või kogunisti referendumiga laadne küsitlus, kus hääletusele pannakse mingis vormis küsimus ?Kas Jumalal ikka oli selles või teises asjas õigus?? Liiga sageli hülgab liberaalne maailmakäsitlus hetkel kujunenud arusaamadest tingituna püsivad, sajandite jooksul kristalliseerunud põhiväärtused, asendab need majoriteedi huvides toimivate väärtustega, ning selle tulemuseks ongi vastureaktsioonina fundamentalism oma kõige äärmuslikemas vormides.

Kuna religioosset arusaamad on sügavamad ja tugevamad kui ühiskonnas suhteliselt lühiajalist kehtivust omavad väärtused, nagu näiteks ka inimõigused nende moodsal kujul, tuleb inimõiguste õpetamisel ja nende ühiskondliku kehtivuse määratlemisel väga tõsiselt arvestada religioossete põhiveendumustega, et ei juhtuks nii, nagu seda kõnekalt kirjeldab ütlemine ?koos pesuveega lapse välja viskamisest? või muistne Hiina elutarkus, mis hoiatab selle eest, et me kiviga rotti visates hinnalist vaasi puruks ei viskaks.

Võib-olla aitab tasakaalustatud suhtumise kujundamisel mõtlemine sellele, kuidas religioosne maailmavade mõistab õiguste ja kohustuste omavahelist vahekorda. Vahest kõige iseloomulikumaks on Jeesuse poolt kujundatud nn. Kuldreegel: ?Seepärast kõik, mida te tahate, et inimesed teile teevad, tehke ka neile!? Selle Kuldreegli erinevus humanistlikust ja

juba väga vanast elutarkusest seisneb põhiliselt tema positiivses formuleerimises. Selle asemel et korrata "Mida te EI taha, et inimesed teile teeksid, seda ÄRGE tehke ka neile?" nii formuleerib kaudselt ka tänapäevane jurisprudent, nii kasvatavad paljud vanemad oma lapsi (kui nad neid üldse kasvatavad), niisugust moraali kasutab ka kool; selle asemel ütleb Jeesus "Mida te tahate et inimesed teile TEEVAD, seda tehke ka neile?". See on religioosne põhihoiak teistesse inimestesse suhtumisel ja korduvalt rõhutab seda piibellik kuulutus, öeldes muuseas ka "Armasta oma kaasinimest nagu iseennast!?" Religioosne maailmavaade ei mõista inimest üksiku hundina, kes lakkamatult peab võitlema oma õiguste saavutamise eest ja kelle sageli ainsaks teeks on teiste inimeste jalge alla tallamine ja teise inimese õiguste piiramine. Vastavalt religioossele käsitlusele on inimene asetatud teiste inimeste keskele ja peab mõtlema mitte ainult endale ja oma lähedastele ning arvestama teistega vaid sedavõrd kui see talle kasulik on, ning mitte tegema kaasinimesele ühtki kahju ega kurja, vaid tegema talle head kõigis ihu ja hinge hädaes ja muredes, s.t. arvestama kaasinimesega positiivses tähenduses.

Väga raske, kui mitte peaaegu võimatu on inimest veenda selles loogiliste, või intellektuaalsete, või emotsionaalsete argumentidega. Ta võib sinuga nõustuda, aga teeb ikka nii, nagu talle kasulik on ning arvestab teiste inimeste huviga oma isiklikust huvist lähtudes. Sellist teisega arvestamise oskust nimetataksegi sageli täiskasvanuks saamiseks. Aga tõeliseks humanismiks, mis ühtlasi on tõeline jumalakartus, saab minu arvates nimetada ainult sellist eluhoiakut, kus kaasinimest armastatakse ja austatakse tema enda pärast, ja mille aluseks meie euroopalikus kultuuriruumis on teadmine: "Jumal lõi inimese oma näo järel, Jumala sarnaseks lõi ta tema."